

Cite: Horemykina, Yuliia (2024). Hlobalni vyklyky dlya system sotsialnoyi pidtrymky: sutnist, komponentni oznaky ta osoblyvosti [Global Challenges for Social Support Systems: Essence, Component Features and Characteristics]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika — Demography and Social Economy*, 3 (57), 101—121.

УДК 64.044.24

JEL Classification J 14

ЮЛІЯ ГОРЕМИКІНА, канд. екон. наук, старш. наук. співроб.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

01032, Україна, м. Київ, бул. Т. Шевченка, 60

E-mail: refer5718@gmail.com

ORCID: 0000-0003-1580-7993

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ СИСТЕМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ: СУТНІСТЬ, КОМПОНЕНТНІ ОЗНАКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Стаття присвячена питанням глобальних викликів для систем соціальної підтримки населення. Актуальність дослідження зумовлена зростанням ролі глобальних викликів у соціально-економічному житті держав. Метою статті є аналіз специфіки глобальних викликів, характерних для систем соціальної підтримки, зокрема системи соціальної підтримки в Україні, а її наукова новизна полягає в ідентифікації глобальних викликів для систем соціальної підтримки. Основними методами наукових досліджень, використаних у статті, виступають аналіз та синтез (для виявлення специфіки глобальних викликів для систем соціальної підтримки), графічний (для демонстрації зв'язку між глобальним підґрунтям виникнення глобальних викликів і викликами для системи соціальної підтримки).

Встановлено, що основними глобальними викликами для систем соціальної підтримки є функціональна неспроможність системи соціальної підтримки; зростання потреб отримувачів соціальних послуг, виплат і пільг; трансформація соціально орієнтованої держави; зменшення можливостей держав утримувати системи соціальної підтримки. Під функціональною неспроможністю системи соціальної підтримки населення розуміємо такий її стан, за якого формальна наявність інституцій, призначених для гарантування надання населенню соціальних послуг, виплат і пільг, не супроводжується їхньою ефективною роботою, тобто система соціальної підтримки, не

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2024. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

© Publisher PH «Akademperiodyka» of the NAS of Ukraine, 2024. This is an open access article under the CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

вирішуючи актуальних соціальних проблем суспільства, стає тягарем для бюджету держави. Найгострішим за умов війни викликом для системи соціальної підтримки України є зростання потреб отримувачів соціальних послуг, виплат, пільг, яке може відбуватися двома шляхами: 1) збільшення потреб наявних отримувачів у зв'язку зі зміною соціально-економічної, політичної, екологічної, безпекової ситуації у регіоні або об'єктивними фізіологічними змінами у певних групах отримувачів (старіння, погіршення самопочуття); 2) збільшення кількості (або частки) осіб, котрі звертаються за соціальною підтримкою, у зв'язку зі зміною соціально-економічної, політичної, екологічної, безпекової ситуації у регіоні або суб'єктивними життєвими обставинами. Тісно пов'язаним з цим викликом є інший виклик — зменшення можливостей держав утримувати системи соціальної підтримки. Окрему увагу приділено причинам та потенційним наслідкам трансформації концепту соціально орієнтованої держави. Крім того, досліджено глобальне підґрунтя викликів для систем соціальної підтримки, яке об'єднує ключові фактори їх виникнення.

Ключові слова: глобальні виклики, системи соціальної підтримки, соціально орієнтована держава.

Постановка проблеми та актуальність дослідження. Актуальною проблемою для усіх країн світу стало посилення впливу сучасних глобальних викликів на суспільно-економічне життя, наслідком чого виступає неможливість забезпечення державою соціально-економічних прав громадян у повному обсязі, що, зі свого боку, виражається у поширенні бідності, безробіття, відсутності належних умов праці, зростанні соціальної напруженості, зменшенні доступності мережі закладів соціального обслуговування, освіти, медицини. Особливо гостро це відчувається в Україні, де війна, будучи сама по собі глобальним викликом, надала цим явищам додаткового негативного імпульсу. Система соціальної підтримки покликана сприяти стабільності суспільного розвитку, однак вона виконує цю функцію з різною успішністю у різних країнах. Крім того, з'являються глобальні виклики, що впливають безпосередньо на системи соціальної підтримки. Отже, назріла потреба ідентифікувати та вивчити сутність глобальних викликів для систем соціальної підтримки. Це важливий крок до збільшення можливостей систем соціальної підтримки мінімізувати негативний вплив глобальних викликів на суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання глобальних проблем людства (глобальних викликів) розглядали багато зарубіжних та вітчизняних авторів, зокрема Д. Медоуз (D. Meadows), Л. Ловінс (L. Lovins), Д. Маєр (D. Mayer), Е. Пестель (E. Pestel), Б. Шнайдер (B. Schneider), Д. Форрестер (D. Forrester), І. Ханін (I. Khanin), Л. Мельник (L. Melnyk), Я. Столярчук (Ya. Stolyarchuk), А. Гальчинський (A. Halchynskyi). Глобальним викликам присвячені деякі дослідження Київської школи економіки, Інституту демографії та проблем якості життя НАН України. Дана проблематика регулярно висвітлюється ООН у низці звітів, присвячених сталому розвитку,

є постійним предметом дискусій політиків, бізнесменів і науковців на щорічному Всесвітньому економічному форумі. Тісно пов'язаними з концепцією глобальних викликів є питання соціально-економічного розвитку та інтеграції України у європейський і світовий соціально-економічний простір. У цьому контексті інтерес становлять публікації українських науковців. Зокрема, В. Сіденко (V. Sidenko) аналізує можливості включення країни до процесів європейської інтеграції, взаємовпливу цього процесу та економічного розвитку, причини та наслідки поширення у світі процесів регіональної інтеграції, механізми її впливу на економічний розвиток та допустимі варіанти інтеграційної політики [1]. Стаття В. Гейця (V. Heyets) висвітлює складові політики і механізми повоєнного відновлення й реконструкції економіки України [2]. В. Костриця (V. Kostrytsia) та Т. Бурлай (T. Burlai) досліджують формування ключових соціальних пріоритетів держави в умовах поєднання великої кількості економічних і політичних криз каскадного характеру, розкривають вплив глобальних кризових чинників на перспективи національного соціального розвитку в контексті досягнення Цілей сталого розвитку на період до 2030 р. [3]. Але питання глобальних викликів, які є специфічними саме для систем соціальної підтримки, досі залишається нерозкритим. У більшості сучасних досліджень увага сконцентрована на аналізі соціального захисту, а не глобальних викликів для систем соціальної підтримки.

Метою статті є аналіз специфіки глобальних викликів для систем соціальної підтримки, зокрема для системи соціальної підтримки в Україні. Наукова новизна статті полягає в ідентифікації глобальних викликів для систем соціальної підтримки. Методи досліджень: аналізу та синтезу (для виявлення специфіки глобальних викликів для систем соціальної підтримки), графічний (для демонстрації зв'язку між глобальним підґрунтям виникнення глобальних викликів і викликами для системи соціальної підтримки).

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на загальні підходи до розуміння глобальних викликів, сформованих сучасною економічною думкою, *глобальні виклики для системи соціальної підтримки* можна розглядати як фундаментальні проблеми у галузі соціального захисту, які з метою забезпечення можливості подальшого надання громадянам критично важливих соціальних послуг, виплат і пільг потребують реагування. Системи соціальної підтримки населення або їх елементи функціонують майже у всіх країнах світу, однак вони характеризуються національною специфікою, що виражається у притаманних певній країні організаційних формах, виділенні вразливих категорій населення, сприйнятті справедливості розподілу суспільних благ.

Глобальні виклики для системи соціальної підтримки можна також представити як узагальнену категорію, що містить декілька складових, тобто окремих глобальних ризиків (ідея яких представлена у доповідях Всесвіт-

нього економічного форуму): колапс системи соціального забезпечення, відмова суспільної інфраструктури і недоступність соціальних послуг, криза в сфері зайнятості, збільшення соціальної нерівності [4]. Водночас посилює своє значення у світі і глобальне підґрунтя появи викликів для систем соціальної підтримки. Цим підґрунтям виступає велика кількість факторів, основними з яких є: нестача продовольства, екологічні та техногенні катастрофи, політичні кризи, загрози для безпеки життя та здоров'я людини, економічна нестабільність, міждержавні збройні конфлікти (рис. 1). Причому ці фактори (у разі актуальності одразу кількох з них для певних територій) перебувають в очевидному взаємозв'язку, вони можуть посилювати один одного і навіть витікати один з одного. Так, досить поширеними є ситуації, коли один з факторів може стати першопричиною появи іншого. Зокрема, політична криза у країні або регіоні світу може призвести до економічної нестабільності, а екологічна катастрофа — викликати нестачу продовольства. Особливе місце серед наведених факторів посідають воєнні дії. Представляючи собою окремих фактор глобального підґрунтя викликів для системи соціальної підтримки, вони можуть бути першопричиною існування майже всіх інших факторів. Деяко відрізняється від інших факторів і фактор існування природних лих, які навіть у ХХІ ст. людство значною мірою не в змозі контролювати. Цей фактор хоч і почав бути більш прогнозованим за останнє століття, але серед усього глобального підґрунтя для викликів він найменше піддається управлінню людиною. Природні лиха також можуть ставати джерелом для багатьох інших факторів, зокрема створювати загрози для безпеки для життя та здоров'я людей або провокувати нестачу продовольства.

Серед глобальних викликів для систем соціальної підтримки виокремимо такі: функціональна неспроможність систем соціальної підтримки; зростання потреб отримувачів соціальних послуг, виплат і пільг; трансформація ідеї соціально орієнтованої держави; зменшення можливостей держав утримувати системи соціальної підтримки (рис. 1). Сутність кожного з викликів потребує детального роз'яснення.

Під **функціональною неспроможністю** системи соціальної підтримки населення розуміємо такий її стан, за якого формальна наявність інституцій, призначених для гарантування надання населенню соціальних послуг, виплат і пільг, не супроводжується їхньою ефективною роботою, тобто система соціальної підтримки, не вирішуючи актуальних соціальних проблем суспільства, стає тягарем для бюджету держави. Даний стан може виникати за різних умов, зокрема недоліків законодавства (наприклад, відсутності законодавчого регулювання або надмірного регулювання певних аспектів функціонування системи соціальної підтримки), відсутності або знищення (особливо під час воєнних дій) інфраструктури, територіальна віддаленість послуг відповідних установ від отримувачів, організаційні

Рис. 1. Глобальні виклики для систем соціальної підтримки населення
Джерело: авторська розробка.

проблеми (наприклад, проблеми управління послугами у системі соціальної підтримки, недостатня співпраця зі стейкхолдерами чи її відсутність, невідповідність послуг потребам отримувачів, зайві бюрократичні процедури). Фактично виклик, пов'язаний з функціональною неспроможністю системи соціальної підтримки, означає реальне зменшення можливостей надання соціального захисту громадянам за умови збереження без змін точного рівня державного фінансування системи соціальної підтримки.

Для України функціональна неспроможність системи соціальної підтримки є досить актуальним глобальним викликом. Попри те, що державі вдалось побудувати національну систему соціальної підтримки населення, забезпечивши критично важливі соціальні послуги, пільги більшості громадян, котрі цього потребували, ще до початку повномасштабної війни у країні спостерігались певні прояви функціональної неспроможності системи соціальної підтримки, як-от: низький рівень доступності послуг інституцій сфери соціального захисту у сільській місцевості, невідповідність певних послуг потребам отримувачів, недостатня співпраця державного сектору з недержавними організаціями, суперечливість певних положень законодавства у сфері соціального захисту, високий рівень бюрократизації процедур, необхідних для одержання соціальної підтримки. Ситуацію значно загострили воєнні дії, через які було зруйновано важливі інфраструктурні об'єкти, а частина отримувачів соціальних послуг, виплат і пільг, вимушено стала ВПО або залишилася на окупованих територіях.

Найгострішим сучасним глобальним викликом для багатьох систем соціальної підтримки населення (особливо для вітчизняної) є **зростання потреб отримувачів соціальних послуг, виплат і пільг** (далі — отримувачів). Воно може відбуватися двома шляхами: 1) збільшення потреб наявних отримувачів у зв'язку зі зміною соціально-економічної, політичної, екологічної, безпекової ситуації у країні чи на окремій території або об'єктивними фізіологічними змінами у певних групах отримувачів (старіння, погіршення самопочуття); 2) збільшенням кількості (частки) осіб, які звертаються за соціальною підтримкою у зв'язку зі зміною соціально-економічної, політичної, екологічної, безпекової ситуації або суб'єктивними життєвими обставинами. Прикладом такого глобального виклику є зростання кількості отримувачів за рахунок старіння населення. Так, у літніх громадян значною мірою погіршується працездатність, знижуються можливості до самообслуговування, а отже вони змушені звертатись за допомогою. Крім того, гострою проблемою для багатьох країн став низький рівень пенсійного забезпечення, що не гарантує літнім громадянам гідних умов життя.

Водночас кількість потенційних аплікантів систем соціальної підтримки збільшуватиметься і надалі. Дані ООН продемонстрували, що у 2020 р. вік майже кожної десятої людини на Землі становить понад 65 років. Прогнозується, що у 2050 р. ця частка зросте з 9,3 % до 15,9 % [5]. За даними Міністерства соціальної політики, Україна є однією з 30 найстаріших країн світу за часткою осіб віком 60 років і старше: у 2015 р. вона складала 21,8 %, а частка людей віком 65 років і старше — 15,5 % від загальної чисельності населення. Відповідно до національного демографічного прогнозу, до 2025 р. частка осіб віком понад 60 років становитиме 25,0 % загальної кількості населення, віком 65 років і старше — 18,4 %, у 2030 р. — понад 26 % і понад 20 % відповідно [6]. У 2020 р. частка осіб віком понад 65 років в Україні складала 17,1 % з істотною статевою диференціацією рівня постаріння: серед жінок частка осіб, які перетнули цей віковий поріг, сягнула 21,2 %, а серед чоловіків — лише 12,4 % [7, с. 14].

На сьогодні і для України зростання потреб отримувачів є найбільшим глобальним викликом для системи соціальної підтримки, оскільки у державі присутні обидва шляхи формування цього виклику. Окрім високих темпів старіння населення, потреби у соціальній підтримці постійно збільшуються і за рахунок наслідків воєнних дій, починаючи з 2014 р.

Разом з цим можна стверджувати, що порівняно з навіть 2014 р. в Україні з'явилися нові категорії громадян, яким потенційно необхідна соціальна підтримка (зокрема громадяни, чие житло було зруйновано чи пошкоджено, громадяни, які довгий час перебували в окупації, полоні чи були незаконно депортовані) та відбулось розширення чисельності громадян з уже наявних категорій отримувачів. Найбільш стрімке збільшення кількості осіб відбулось у категоріях, що вважались відносно новими, тобто виникли

після 2014 р. — ВПО, військових, котрі беруть участь у захисті держави та їхніх родин і осіб, постраждалих від насильства. Так, за даними Агентства ООН у справах біженців, станом на 28.11.2014 р. кількість ВПО в Україні становила 490 046 осіб [8], а вже у березні 2015 р. Офіс ООН з координації гуманітарних питань заявив про 1 млн 177 тис. ВПО в Україні [9]. Станом на 16.05.2016 р. на облік взято 1 млн 780 тис. 946 ВПО [10]¹. Однак безсумнівно рекордним за числом ВПО став 2022 рік. Дійсно, Міжнародна організація з міграції (МОМ), Офіс ООН з координації гуманітарних питань, Агентство ООН у справах біженців, *Protection cluster Ukraine* повідомили про 6,48 млн ВПО за розрахунками на 16.03.2022 р. [16], а вже у травневому звіті МОМ мова йде про 7,7 млн (станом на 05.05.2022 р.) [17]. Дещо зменшуватись кількість ВПО почала у червні 2022 р., коли вона опустилась до позначки 7,13 млн осіб [18]. У липні 2022 р. МОМ відзвітувала про вже про 6,27 млн осіб [19]. Через рік, тобто у липні 2023 р., кількість ВПО становила 5,1 млн осіб [20], що можна вважати ознаками покращення безпекової ситуації у країні².

Як уже зазначено вище, потенційне збільшення числа осіб стосується і другої категорії — військових та їхніх родин. До цієї категорії можуть належати і представники інших силових структур, зокрема члени територіальної оборони, прикордонники та нацгвардійці, залучені до захисту країни. За оцінками ексміністра оборони України Олексія Резнікова, станом на 06.05.2022 р. в Україні нараховується 261 тис. військових ЗСУ, 100 тис. членів територіальної оборони, 45 тис. прикордонників, 45 тис. національних гвардійців, 90 тис. поліцейських [22]. Звичайно, не можна стверджувати, що усі вони потребуватимуть соціальних послуг, виплат чи пільг, але система соціальної підтримки повинна бути підготовленою надавати послуги принаймні частині з них. До того ж, варто зазначити, що отримання певного матеріального забезпечення військовими та представниками інших силових структур не означає того, що вони та їхні родини не потребуватимуть соціальних послуг чи інших виплат, пільг, оскільки робота військового завжди пов'язана з ризиком для життя і здоров'я, особливо у

¹ Певні зменшення та стабілізація числа ВПО спостерігались впродовж 2017—2021 рр. Зокрема, у лютому 2017 р. зареєстровано 1 млн 627 тис. 738 ВПО [11], а у жовтні 2018 р. — 1 млн 519 тис. 234 особи [12]. У серпні 2019 р. кількість ВПО становила 1 млн 397 тис. осіб [13], у квітні 2020 р.— 1 млн 446 тис. 881 особа [14], у січні 2021 р. — 1 млн 459 тис. 170 осіб [15].

² Дещо інші дані повідомляла міністр з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій Ірина Верещук: станом на 01.09.2023 р. в Україні зареєстровано 4 млн 965 тис. ВПО, з яких 300 тис. додалися з 01.09.2022 р, причому 2 млн 600 тис. ВПО щомісяця отримують державні виплати [21]. Таким чином, кількість ВПО безпосередньо залежить від тривалості ескалації воєнних дій, однак, попри певну різницю в оцінці кількості цієї категорії, до неї належать мільйони громадян, що створює значне навантаження на систему соціальної підтримки.

такі складні часи. Крім того, обов'язком держави є турбота про захисників, а соціальні послуги — ефективний шлях виявлення цієї турботи.

У зв'язку з воєнними діями зростає також і кількість громадян, які постраждали від насильства: точну кількість цих осіб встановити важко, однак не викликає сумніву, що вона значно збільшилась. Особливо це стосується мешканців, звільнених з-під окупації чи окупованих населених пунктів. Досить часто постраждали від насильства стають ВПО або взагалі залишають країну. Проблема зі встановленням кількості постраждалих від насильства створює і те, що як відомо, не усі постраждали від насильства, зокрема сексуального, готові про це відкрито говорити, однак їм досить складно повернутись до нормального життя без відповідних медичних та соціальних послуг. У найближчому майбутньому варто очікувати і зростання чисельності таких вразливих груп населення як діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, особи з інвалідністю та особи, які втратили працездатність. Зараз досить складно оцінити, наскільки збільшиться кількість громадян, котрим необхідна соціальна підтримка серед цих осіб, але не викликає сумнівів, що значна частина з них з високою ймовірністю будуть вимушені стати отримувачами соціальних послуг.

Характерною ознакою воєнного часу в Україні є і збільшення рівня безробіття, а отже і зростання кількості громадян, які потребуватимуть соціальної підтримки у зв'язку з безробіттям. Станом на травень 2022 р. в Україні було зареєстровано біля 420 тис. безробітних³. Деяко песимістично ситуація з безробіттям виглядає і у 2023 р. Так, згідно з результатами опитування «Україна в умовах війни» соціологічної групи «Рейтинг», у вересні 2023 р. 44 % з тих, хто працював до війни, залишилися на своїх звичних робочих місцях, 14— працюють частково / віддалено, 15 % — знайшли нове місце роботи, чверть (25 %) опитаних до цього часу не працює [23]. Однак спостерігаються і позитивні тенденції. Дійсно, серед ВПО зростає кількість тих, хто закріпився на нових робочих місцях і працює у звичному режимі,

³ Проте, за оцінкою Федерації роботодавців України, реальний показник безробітних може становити до 500 тис. [25]. Відповідно до результатів дослідження соцгрупи «Рейтинг», станом на кінець квітня 2022 р., серед тих, хто мав роботу до війни, продовжують працювати 59 % опитаних, а 39 з тих, хто мав роботу до війни, досі не знайшли нової, 24 % респондентів зараз працюють частково чи віддалено і лише 3 % почали працювати на новій роботі. Попри такий результат автори дослідження відзначали помітне покращення ситуації порівняно з березнем 2022 р., коли продовжували працювати 46 % опитаних, а 53 % не могли знайти роботу [26]. Менш оптимістично стан ринку праці описаний МОП: за оцінками, представленими у звіті за 11.05.2022 р., в Україні перестали функціонувати приблизно 4,8 млн робочих місць, а це складає 30 % від довоєнної кількості. Загострення воєнних дій загрожує зникненням до семи мільйонів робочих місць у державі. У разі швидкого настання перемир'я Україна зможе відновити 3,4 млн робочих місць і зменшити рівень безробіття до 8,9 % [27].

частка непрацюючих серед них у порівнянні із початком 2023 р. зменшилась з половини до 40 %. Крім того, Уряд України прогнозує зменшення рівня безробіття до 13,4 % у 2024 р. з 18,8 % у 2023 р. Загалом за даними НБУ, рівень безробіття у 2022 р. за методологією МОП склав 21,1 %, тобто понад 2 млн осіб є безробітними. На 2023 р. прогнозується 19,0 %, 2024 р. — 16,9, 2025 р. — 14,4% [24]⁴.

У контексті аналізу викликів для системи соціальної підтримки в Україні уваги потребує ще одна важлива категорія громадян, яка дуже розширилась, — біженці. Якщо у листопаді 2014 р. в ООН повідомляли про більш ніж 1 млн біженців, які залишили Україну [8], то в березні 2015 р. загальне число біженців склало понад 1 млн 941 тис. осіб [9]. Так само як у випадку з ВПО, 2022 рік ознаменувався безпрецедентною кількістю біженців з України: у травні 2022 р. за даними МОМ число біженців з України склало 5 млн 707 тис. осіб [17]. Попри те, що частина біженців зрештою повернулася в Україну протягом 2022—2023 рр., станом на вересень 2023 р. МОМ зафіксувала 5,9 млн біженців [20].

Фактичною різницею між ВПО та біженцями є те, що перші шукають порятунку у своїй країні, а другі — в інших країнах, а це означає, що біженцями з України опікуватимуться системи надання соціальних послуг та волонтери країн, куди вони прибувають. У випадку з біженцями в Україні виникають два важливих завдання: інформаційна та психологічна підтримка біженців та сприяння їхньому поверненню додому і евакуація громадян, котрі потенційно можуть стати біженцями, з небезпечних районів. Особливе значення має створення можливостей для повернення біженців, певна частина з яких потребуватиме соціальної підтримки в Україні. У зв'язку з цим знову актуалізується робота вітчизняної системи надання соціальних послуг. Аналогічно до ВПО, робота буде починатися зі з'ясування потреб⁵. Зважаючи на значну кількість біженців та на їхнє бажання повернутись, державі Україна слід зробити усе можливе, аби уникнути практики,

⁴ Цікаве з точки зору аналізу проблем зайнятості опитування під назвою «Актуальні питання управління людським капіталом в Україні» провела Американська торговельна палата в Україні разом з «Делойт» Україна. У ньому взяли участь роботодавці з різних сфер. Опитування продемонструвало, що більше половини опитаних організацій (58 %) скоротили чисельність працівників з початку повномасштабної війни. Щодо планів на 2023 р., 17 % організацій планували скорочення, 35 % — не планували перегляд чисельності, ще 25 % не змогли відповісти на це запитання [28]. Наведені дані свідчать передусім про необхідність активізації роботи державних служб зайнятості як складової системи соціальної підтримки для зменшення тиску на усю систему загалом.

⁵ Згідно з результатами опитування, проведеного 15.03—01.04.2022 р. Центром Разумкова на пунктах пропуску через державний кордон України у Закарпатській області, більшість біженців — 79,2 % планували повернення додому і лише 9,9 % не планували повертатися, а 11 % — вагалися [29].

коли українські біженці створюють тривале навантаження на системи соціальної підтримки країн (здебільшого сусідніх), а держава походження втратила з ними зв'язок і не бере участі у подальших їхніх долях.

Окремо варто зауважити, що сьогоденні воєнні реалії призвели до необхідності здійснення евакуації населення з певних районів. У своїй сутності евакуація хоч і виконується органами влади та військовими, має певні ознаки медичної та соціальної послуги і, відповідно, певним чином є дотичною до системи соціальної підтримки. Так, крім безпечних умов («гуманітарного коридору») громадянам, які евакуюються, під час дороги можуть знадобитись медична допомога, психологічні послуги та харчування. Саме тому бажано, щоб під час евакуації у них був доступ до відповідних спеціалістів. До того ж, як і більшість соціальних послуг, евакуація відбувається безкоштовно і стосується певних категорій. Оскільки евакуація може знадобитись як громадянам, котрі ніколи не зверталась по соціальну підтримку до держави, так і тим, хто постійно нею користується, можна небезпідставно припустити, що вона теж може сприяти збільшенню навантаження на систему соціальної підтримки⁶.

Серед нових категорій осіб, які потенційно звертатимуться до системи соціальної підтримки, згадаємо і громадян, чиє житло було зруйновано або пошкоджено. Точна кількість таких громадян, враховуючи наявність окупованих територій, залишається невстановленою. Проте відомо, що за державною програмою відбудови житла «єВідновлення», покликаною допомогти цим людям, подано 31 176 заяв для отримання грошової допомоги [31]. Звичайно, у кожному з цих випадків ситуація є індивідуальною, а рівень потреб залежить від ступеня пошкодження житла, фінансових можливостей, наявності родичів. Але людина, котра тимчасово не має де жити, втратила особисті речі, документи, у будь-якому разі потребуватиме державної допомоги не лише на відновлення житла, а й на період, поки житло відновлюється.

На сьогодні наявні статистичні дані про кількість отримувачів і потенційних отримувачів в Україні є досить розрізненими та не дають змоги точно оцінити їхні потреби, однак представлені дані щодо певних категорій

⁶ Не всі громадяни України мали змогу евакуюватись. Значна їх кількість залишилась на окупованих територіях, а отже, потребуватиме соціальної підтримки від держави після деокупації населених пунктів, де вони мешкають, або виїзду з цих територій. Зазначимо, що порівняно з літом 2022 р. кількість громадян, які перебували на тимчасово окупованих територіях України, завдяки звільненню Херсона і частково Херсонської та Харківської областей, зменшилася на 700 тис., і у 2023 р. в окупації залишаються 4,3 млн осіб [30]. Різні види соціальної підтримки в майбутньому будуть необхідними громадянам, котрі перебували у полоні чи були незаконно депортовані у ході воєнних дій. Кількість таких осіб на сьогодні встановити досить важко, однак не викликає сумнівів, що вони потребуватимуть усіх видів підтримки: від психологічної допомоги до матеріального забезпечення.

громадян можуть окреслити масштаб глобального виклику зростання потреб отримувачів, який постав перед вітчизняною системою соціальної підтримки.

Ще одним глобальним викликом для систем соціальної підтримки є **трансформація соціально орієнтованої держави**. Виклик найбільше з усіх інших пов'язаний з політичними та економічними кризами. Ідея соціально орієнтованості держави одержала значний розвиток впродовж 1950—1960-х рр., коли спільною тенденцією країн Заходу стало значне збільшення видатків на соціальні програми. Цей період навіть називали експансією соціальної політики. Саме під час нього з'являються такі поняття: «соціальна держава», «соціальна правова держава», «держава добробуту», зміст яких передбачає значну роль систем соціальної підтримки у функціонуванні держави та суспільства, а самі системи соціальної підтримки набувають сучасних рис. Отже, соціальна держава, тобто держава, відповідальна за благополуччя і дотримання соціальних прав своїх громадян, стає ідеологічною цінністю, розширюючи свої можливості та розбудовуючи сферу соціальної підтримки. Соціальна орієнтація цивілізованої держави починає бути вимогою громадян і закріплюється у законодавчих актах⁷.

Однак на початку ХХІ ст. умови, де існували ці моделі, суттєво змінюються і виникає складність підтримки їх функціонування на тому ж рівні, а у економічній літературі з'являються нові терміни — «криза соціальної держави», «криза держави загального добробуту» і т.д. Зароджуються ідеї про необхідність суттєвого обмеження «соціальності» держави шляхом зменшення витрат на програми соціальної підтримки. Перед системами соціальної підтримки постає новий виклик — трансформація соціально орієнтованої держави. В економічній літературі поширюються постулати щодо негативного впливу державних соціальних витрат на економічне зростання та набуття конкурентних переваг. Хоча вони не і підтверджуються емпірично (дані 61 країни та панельні дослідження за 20 індустріаль-

⁷ Автори [32] проаналізували майже 40 конституцій країн, які в тій чи тій редакції закріпили інститут соціальної держави і виокремили такі її атрибути: широке державне втручання регуляторного характеру в соціально-економічні процеси, формування соціально-відповідальних політичних інститутів; соціальна спрямованість економічної політики, соціалізація державного бюджету; наявність і функціонування інститутів громадянського суспільства; рівні можливості для всіх громадян у реалізації своїх прав; наявність систем державних соціальних трансфертів, соціального захисту, соціального забезпечення, соціального страхування; проведення активної політики держави на ринку праці; сприяння держави розвитку системи соціального партнерства; розвиток демократії та правової держави; доступність соціальної підтримки для всіх категорій населення. Протягом 1960—1980-х рр. західноєвропейські моделі соціально орієнтованих держав з розвиненими системами соціальної підтримки населення стають справжніми зразками вдалої організації суспільного ладу для усього світу.

но розвиненими країнами продемонстрували, що там, де існує залежність між збільшенням абсолютних і відносних показників державних соціальних витрат та економічним зростанням у державі, вона є позитивною, а не негативною), однак їх вплив на економічну думку та прийняття рішень у державах є помітним і зберігається упродовж тривалого періоду [33].

Ключову роль у даних процесах відіграло те, що економіка та суспільний устрій країн Західної Європи в час формування соціально орієнтованих держав перебували в періоді піднесення, що забезпечило можливість швидко зростати мережам соціальної підтримки⁸. В останні два десятиліття ХХ ст. (а за деякими параметрами і дещо раніше) країни Європи зазнали впливу синергії негативних, небажаних тенденцій соціально-економічного, соціально-трудоного, демоекономічного характеру, як-от: уповільнення темпів економічного розвитку; зниження народжуваності, яка у більшості країн Європи не забезпечує навіть простого відтворення населення, інтенсивне постаріння останнього; зростання міграційних потоків, яке частогусто загострювало соціальні проблеми, а в останні два роки набуло загрозливих масштабів та межує з глобальною соціальною катастрофою; збіль-

⁸ Таким чином, з'являється низка причин, що викликали кризу сучасних моделей соціальної держави. Серед них Н. Хома виділяє: соціальні (ослаблення впливу профспілок, релігійних громад, індивідуалізація стилів життя, втрата колективної ідентичності); ресурсні (перерозподіл енергоресурсів і енергетичні проблеми); економічні (глобалізація, інтернаціоналізація, вільний рух товарів та послуг, швидкий розвиток сектору послуг за скорочення традиційних сегментів індустріальної економіки); фінансові (вільний рух капіталу, інфляція, рецесія); проблеми на ринку праці (мобільність робочої сили, міжнародна конкуренція трудових сил, розвиток нових форм праці та неформальної зайнятості, міграційні потоки, зростання рівня освіти жінок і активізація їх кар'єрного зростання); соціокультурні (висока цінність самовизначеності та індивідуальної свободи, зміна сімейної моралі); технічні (науково-технічний і медичний прогрес); демографічні (зміна вікової структури населення); політичні (неоліберальна ідеологія, рекомендації впливових міжнародних експертних організацій); гендерні (подальша емансипація, зміна партнерських відносин і сімейних форм життя). Дослідниця також зауважує, що соціальну державу, особливо у Європі, характеризують боргові та фіскальні проблеми, безробіття, масові акції протесту з вимогами до держав підтримувати соціальні стандарти на певному рівні [34]. А. Колот та О. Герасименко зазначають: «...період, коли інтенсивно формувалися соціальні держави класичного типу (кінець 50-х — початок 60-х років минулого століття), характеризувався низкою сприятливих умов економічного, демографічного, політичного характеру. І серед них — високі темпи економічного розвитку, домінування політичних настроїв соціал-демократичного спрямування, наявність передумов для розвитку соціального партнерства; переважання позитивних тенденцій демоекономічного розвитку та культивування цінностей довіри, солідарності, трудової етики тощо. При цьому підкреслимо, що повоєнний період аж до середини 1980-х рр. був “золотим” у сенсі досконалості соціально-трудоного відносин, які мали стійку позитивну динаміку розвитку» [32; 35].

шення кількості родин з одним із батьків, кількості самотніх людей, частки малозабезпечених жінок і дітей [34]⁹.

Завданням соціально орієнтованої держави є реагування на ці гострі проблеми. Дійсно, соціальна держава сьогодні економніше використовує свої ресурси, намагаючись забезпечити високий рівень адресності послуг, пільг та виплат¹⁰. Фактично відбувається перехід від соціальної держави у класичному розумінні до таких форм як «держава соціальних інвестицій», «держава солідарності», «сервісна держава», «держава соціальних послуг». Кожна з цих форм передбачає перерозподіл відповідальності за благополуччя громадян між державою, самими громадянами, організаціями третього сектору та бізнесом. Саме у цьому багато дослідників вбачають певний вихід із «кризи соціальної держави». Водночас його теж не можна розглядати як панацею. Так, низка дослідників [31] дійшла висновку, що наразі заміщення позицій держави соціально-відповідальною діяльністю з боку бізнесових організацій не справилось, соціальна відповідальність бізнесу і за обсягами, і за ефективністю не відповідає потребам і сподіванням соціуму¹¹.

У переході від соціальної держави до більш сучасних форм негативний вплив на систему соціальної підтримки зокрема і соціум загалом може здійснити і певна політична складова. Не виключеним є прихід до влади політичних сил, які вважають за необхідне значно скоротити або взагалі скасувати соціальну підтримку певних категорій населення (безробітних,

⁹ Очевидно згадані проблеми можуть стосуватись не лише Європи, а і будь-яких країн, що прагнуть розвиватись як соціально орієнтовані держави. Саме тому виклик, пов'язаний з трансформацією принципу «соціальності» держави може мати глобальний характер. А. Колот та О. Герасименко констатують, що у період становлення постіндустріального суспільства замість очікуваного апогею розвитку найзріліших форм організації соціальних держав світова практика демонструє втрати в царині соціального розвитку [32].

¹⁰ Н. Хома відзначає наявність світової тенденції до відмови від ідеї держави загально-го добробуту, коли утверджується європейська тенденція до формування сервісної держави, що гарантує найнеобхідніші соціальні права. Тренд, з одного боку, складається зі скорочення соціальних програм, прагнення до підвищення їх економічної ефективності та віддачі, а з іншого — з розширення соціального партнерства, децентралізації влади, посилення регіональних (усередині країни) і місцевих органів [34].

¹¹ За обмежених перерозподільних можливостей держави бізнес не перетворився на основного постачальника соціальних послуг, зокрема тих, що традиційно розглядалися як сфера державної участі [35]. Натомість більшість недержавних організацій (попри стрімкий розвиток третього сектору) не володіють достатніми ресурсами для заміщення держави в багатьох аспектах соціального захисту. Крім того, формування типу поведінки громадян, за якого вони беруть активну участь у подоланні своїх складних життєвих обставин потребує часу та активної просвітницької роботи, особливо у суспільствах, де панували патерналістичні настрої.

біженців, саодиноких матерів, ВПО). Це саме по собі загострює питання соціальної справедливості у суспільстві. У даному випадку увагу привертають не стільки зміна глобальних та внутрішніх умов для країн чи відсутність у них ресурсів, скільки наявне ідеологічне підґрунття, а саме контроверсійний постулат про певні категорії населення, які з різних причин не заслуговують на соціальний захист і є тягарем для держави. Звичайно, на сьогодні мова не йде про цілковите зникнення принципу соціальної орієнтованості держав або про крах соціальної держави як такої (у багатьох європейських країнах соціальна держава витримує тиск зовнішніх і внутрішніх обставин), однак перехід від однієї форми соціально орієнтованої держави до інших створює «зони невизначеності» для системи соціальної підтримки населення як базової компоненти соціальної держави, що формують загрози для її повноцінного функціонування. Невдалі спроби згаданого переходу можуть призвести до низки негативних наслідків, основними з яких є: зниження рівня охоплення соціальною підтримкою громадян, які цього потребують; зменшення можливостей держави впливати на реалізацію власної соціальної політики; збільшення залежності доступу до соціальної підтримки від регіону проживання та типу населеного пункту; зростання соціальної напруги та недовіри до держави (зокрема до системи соціальної підтримки); непосильність відповідальності недержавних надавачів соціальних послуг; помилки в управлінні системою соціальної підтримки.

На нашу думку, даний виклик не є найбільшим глобальним викликом для систем соціальної підтримки як для України, так і для країн Європи, однак не варто недооцінювати його потенційне значення. За Конституцією Україна визначає себе як соціальна держава (ст. 1) [36], але державі складно виконувати свої соціальні зобов'язання в умовах воєнної агресії та зростання кількості громадян, котрі потребують соціальної підтримки. Під час війни Україна отримує міжнародну допомогу для виконання своїх соціальних зобов'язань, і фактично можливості країни фінансування соціального захисту переважно залежать від коштів, виділених країнами-партнерами. Саме тому виникають питання про те, що може відбутись у разі припинення або зменшення допомоги, як функціонуватиме система соціальної підтримки у післявоєнний час, базуючись на яких принципах вона буде розвиватись далі. Ймовірно держава зіштовхнеться з необхідністю зміни пріоритетів соціальної політики і великою кількістю дискусійних ідей щодо цього. В будь-якому випадку можна стверджувати, що сферу соціального захисту чекають трансформації, у ході яких важливо мінімізувати загрози для функціонування системи соціальної підтримки, що забезпечує населення необхідними послугами, виплатами і пільгами.

Глобальний виклик для систем соціальної підтримки населення становить також **зменшення можливостей держав їх утримувати**. Зазвичай

він виникає за умови наявності попередніх викликів, а саме — збільшення потреб громадян у соціальній підтримці та трансформації соціально орієнтованих держав, але може з'явитись і без змін у потребах отримувачів чи без трансформацій у сфері соціального захисту. Причини цього виклику у кожній країні індивідуальні, однак теоретично він може постати у будь-якій країні, у зв'язку з чим є глобальним. Сутність даного виклику є досить простою — брак або відсутність у держави коштів для фінансування системи соціальної підтримки. Безперечно, для країн зі слабкою економікою його наслідки є більш руйнівними. Зазначимо, що навіть у розвинених країнах Європи можуть траплятись ситуації, коли коштів на виконання державою соціальних зобов'язань та соціальних програм недостатньо. Однак подібна ситуація перетворюється на виклик, коли нестача є критичною. Даний виклик здатен повністю зупинити функціонування системи соціальної підтримки. Його актуальність для України є дуже високою, зокрема, враховуючи той факт, що у 2023 р. усі соціальні зобов'язання держави виконуються коштом макрофінансової допомоги міжнародних партнерів [37]¹². Без міжнародної фінансової допомоги у воєнні та перші післявоєнні роки Україна не зможе виконувати свої соціальні зобов'язання та утримувати систему соціальної підтримки. У державі склалась ситуація, коли два найбільші глобальні виклики для системи соціальної підтримки — зростання потреб отримувачів і зменшення можливостей держави утримувати систему соціальної підтримки розвиваються швидко і одночасно, вимагаючи значної уваги не лише самої України, а й міжнародного співтовариства.

Висновки. Глобальні виклики для систем соціальної підтримки починають відігравати дедалі більшу роль у суспільно-політичному житті різних країн. У даній статті запропоновано дефініцію глобальних викликів для системи соціальної підтримки та ідентифіковано основні глобальні виклики для систем соціальної підтримки. Крім того, для систем соціальної підтримки запропоновано розглядати функціональну неспроможність систем соціальної підтримки як глобальний виклик. Виявлено, що деякі з викликів виявляються особливо гостро залежно від країни (наприклад, виклик, пов'язаний зі зростанням потреб отримувачів соціальних послуг, виплат і пільг, або виклик, пов'язаний зі зменшенням можливостей держав утримувати системи соціальної підтримки), водночас інші, зокре-

¹² За словами міністра фінансів України Сергія Марченка, міжнародна допомога на покриття видатків на соціальний захист та гуманітарну підтримку українців залишається життєво важливою, враховуючи можливості бюджету країни у 2024 р. [38]. Основними донорами для України загалом і для системи соціальної підтримки виступають: Світовий банк, Європейська комісія, ООН, США, Велика Британія, Канада, країни ЄС на рівні конкретної країни (Німеччина, Франція, Фінляндія, Латвія, Нідерланди, Естонія, Швеція та інші).

ма трансформація соціально орієнтованої держави, на перший погляд не мають настільки ж руйнівного впливу. Однак усі глобальні виклики ведуть до потенційного значного погіршення або припинення функціонування систем соціальної підтримки населення. Саме тому аналіз сутності і специфіки кожного з проаналізованих викликів сприятиме ухваленню управлінських рішень у сфері соціальної політики, здатних мінімізувати їх негативну дію.

Важливим напрямом майбутніх досліджень глобальних викликів для систем соціальної підтримки може стати розробка підходів до їх оцінювання. Такі підходи мають враховувати ймовірний масштаб наслідків реалізації викликів і швидкість їх настання. Для України подібні розробки становитимуть особливо високу практичну цінність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сиденко В. Р. Глобалізація — європейська інтеграція — економічне розвиток: українська модель: в 2 т. Т. 2: Європейська інтеграція і економічне розвиток. Ін-т екон. і прогнозирів. НАН України. Київ, 2011. 448 с.
2. Геєць В. М. До питання теорії і практики політики соціальної якості в повоєнній Україні. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 3—22.
3. Костриця В. І., Бурлай Т. В. Сучасні пріоритети соціального розвитку: вплив глобальних трансформацій і завдання України (по)воєнного періоду. *Економіка України*. 2023. № 4. С. 97—116.
4. Global Risks Perceptions Report 2021. *WEF*. URL: <https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/global-risks-report-2021-rf.pdf> (дата звернення: 09.08.2024).
5. Мірошніченко Б. Населення Землі швидко старіє, не вистачає працівників. Чи готова до цього світова економіка і що чекає на Україну? *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/01/26/681778/> (дата звернення: 12.06.2024).
6. Демографічні тенденції в Україні потребують комплексного підходу на державному рівні. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> (дата звернення: 15.06.2024).
7. Населення України. Демографічні тенденції в Україні у 2002—2019 рр. / Ред. О. М. Гладун. Київ: НАН України, Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи, 2020. 174 с.
8. Ukraine situation. UNHCR operational update. *UNHCR*. URL: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Sitrep%2020%20-%20Ukraine%20-%2028%20November%202014.pdf> (дата звернення: 12.02.2024).
9. Ukraine: Overview of population displacement (23 March 2015). *OCHA*. URL: <https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015> (дата звернення: 22.07.2024).
10. Мобілізація жінок-переселенок проти домашнього та гендерно-орієнтованого насильства. *Конвіктус Україна*. URL: <https://web.archive.org/web/20170101002328/http://www.convictus.org.ua/uk/mobilizaciya-zhinok-pereselenok-proti-domashnego-ta-genderno-orientovanogo-nasilstva> (дата звернення: 10.07.2024).
11. В Україні зменшилась кількість вимушених переселенців. *Фундація.101*. URL: <https://www.foundation101.org/news/20170301> (дата звернення: 21.05.2024).
12. Динаміка міграції в Україні: де живе найбільше переселенців. *Slovoidilo.ua*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/10/10/infografika/suspilstvo/dynamika-mihracziyi-ukrayini-zhyve-najbilshe-pereselenciv> (дата звернення: 11.07.2024).

13. В Україні скоротилася кількість зареєстрованих внутрішніх переселенців. *DW*. URL: <https://www.dw.com/uk/в-україні-скоротилася-кількість-зареєстрованих-внутрішніх-переселенців/a-49893295> (дата звернення: 21.06.2024).
14. Кількість зареєстрованих ВПО станом на 13 квітня 2020 р. Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. URL: <https://www.minre.gov.ua/page/kilkist-zareyestrovanyh-vpo-stanom-na-13-kvitnya-2020-r> (дата звернення: 27.07.2024).
15. Мінсоцполітики: Обліковано 1 459 170 внутрішньо переміщених осіб. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib> (дата звернення: 20.02.2024).
16. Оновлення щодо кількості ВПО в Україні 18 березня 2022. URL: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/update_on_idp_figures_in_ukraine_18_march_ukr.pdf (дата звернення: 18.07.2024).
17. Regional Ukrainian Response. Situation report # 17. *ІОМ*. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-04052022-final.pdf (дата звернення: 29.06.2024).
18. Regional Ukrainian Response. Situation report # 22. *ІОМ*. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-situation-report-23-june-2022-fnl.pdf (дата звернення: 23.07.2024).
19. Regional Ukrainian Response. Situation report # 24. *ІОМ*. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-21072022.pdf (дата звернення: 23.07.2024).
20. Regional Ukrainian Response. Situation report (final). *ІОМ*. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-120723-final.pdf (дата звернення: 23.07.2024).
21. За рік кількість ВПО збільшилася на 300 тис. осіб — Верещук. *fakty.com.ua*. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230901-za-rik-kilkist-vpo-zbilshylasya-na-300-tys-osib-vereshhuk> (дата звернення: 15.06.2024).
22. Резніков оцінив чисельність сектору безпеки і оборони в Україні. *Slovoidilo.ua*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/08/novyna/bezpeka/reznikov-oczynyv-chyselnist-sektoru-bezpeky-oborony-ukrayini> (дата звернення: 19.06.2024).
23. В Україні може бути до пів мільйона безробітних — Федерація роботодавців. *Супільне. Новини*. URL: <https://suspilne.media/236599-v-ukraini-moze-buti-do-piv-miliona-bezrobitnih-federacia-robotodavciv> (дата звернення: 10.07.2024).
24. Українці продовжують втрачати роботу через війну. *Businessua.com*. URL: <http://businessua.com/robo/76955ukrainci-prodovzhuyut-vtrachati-robotu-cherez-viinu.html> (дата звернення: 09.02.2024).
25. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments. *ILO*. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf дата звернення: 12.07.2024).
26. Менше половини українців залишилися працювати на своїх місцях після початку війни. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/28/704859/> (дата звернення: 12.07.2024).
27. Чверть українців залишаються без роботи — опитування. *promin.cv.ua*. URL: <https://promin.cv.ua/2023/09/28/chvert-ukraintsiv-zalyshaiutsia-bez-roboty-opytuvannia.html> (дата звернення: 21.07.2024).
28. 49 % роботодавців планують перегляд рівня винагороди співробітників у 2023 році, — опитування. *delo.ua*. URL: <https://delo.ua/robo/49-robotodavciv-planuyut-pereglyad-rivnya-vinagorodi-u-2023-roci-opituvannya-408445/> (дата звернення: 14.06.2024).

29. Майже 80 % біженців планують повернутись в Україну після війни. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3449008-majze-80-bizenciv-planuut-povernutis-v-ukrainu-pisla-vijni.html> (дата звернення: 21.07.2024).
30. Чернов І. Кількість українських ВПО та громадян в окупації зменшилася. *thepage.ua*. URL: <https://thepage.ua/ua/news/yak-za-rik-zminilasya-killist-ukrayinskih-bizhenciv-vpo-doslidzhennya> (дата звернення: 21.02.2024).
31. Сисак І. Програма «ЄВідновлення». Хто і як отримує кошти на відновлення пошкодженого та зруйнованого житла? *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/prohrama-yevidnovlennya/32518558.html> (дата звернення: 21.07.2024).
32. Колот А. М., Герасименко О. О. Соціальна держава: генезис і перспективи розвитку. *Соціально-трудові відносини: теорія та практика*. 2017. № 1. С. 8—36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2017_1_ (дата звернення: 21.07.2024).
33. Bonoli G. Classifying welfare states: a two-dimension approach. *Journal of social policy*. 1997. No. 26(03). P. 351—372.
34. Хома Н. Соціальна держава третього тисячоліття: модернізована модель. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. Вип. 3. С. 205—215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_3_20 (дата звернення: 20.02.2024).
35. Колот А. М. Соціальна відповідальність людини як чинник стійкої соціальної динаміки: теоретичні засади. *Україна: аспекти праці*. 2011. № 3. С. 3—9.
36. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 21.07.2024).
37. Економіст пояснив, звідки держава бере гроші на соціальні видатки. *Громадське радіо*. URL: <https://hromadske.radio/news/2023/04/06/ekonomist-poiasniv-zvidky-derzhava-bere-hroshi-na-sotsialni-vydatky> (дата звернення: 21.07.2024).
38. У рамках Щорічних зборів МВФ та СБ, команда Мінфіну активно співпрацює з міжнародними партнерами для залучення необхідного фінансування на 2024 рік, — Сергій Марченко. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-ramkakh-shchorichnih-zboriv-mvf-ta-sb-komanda-minfinu-aktivno-spivpratsiuie-z-mizhnarodnymu-partneramy-dlia-zaluchennia-neobkhidnoho-finansuvannia-na-2024-rik-serhii-marchenko> (дата звернення: 21.07.2024).

REFERENCES

1. Sidenko, V. (2011). Globalization — European integration — economic development: the Ukrainian model (in 2 vol.). Vol. 2: European integration and economic development. Institute of Economics and Forecasting, NAS of Ukraine. Kyiv. 448 p. [in Russian].
2. Heiets, V. M. (2023). On the question of theory and practice of social quality policy in post-war Ukraine. *Economy of Ukraine*, 4, 3—22. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001404030> [in Ukrainian].
3. Kostytsia, V. I., & Burlai, T. V. (2023). Current priorities of social development: impact of global transformations and Ukraine's tasks in the (post)war period. *Economy of Ukraine*, 4, 97—116. <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001404037> [in Ukrainian].
4. Global Risks Perceptions Report (2021). WEF <https://council.science/wp-content/uploads/2020/06/global-risks-report-2021-rf.pdf>
5. Miroshnychenko, B. (2022). The population of the Earth is aging rapidly, there is not enough workers. Is the world economy ready for this and what awaits Ukraine? <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/01/26/681778/> [in Ukrainian].
6. Demographic trends in Ukraine require a comprehensive approach at the state level (2018). <https://www.msp.gov.ua/news/14711.html> [in Ukrainian].

7. Hladun, O. (2020). Population of Ukraine. Demographic trends in Ukraine in 2002—2019. Kyiv: Ptoukha Institute for Demography and Social Studies of the NAS of Ukraine [in Ukrainian].
8. Ukraine situation. UNHCR operational update (2014). UNHCR. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Sitrep%2020%20-%20Ukraine%20-%2028%20November%202014.pdf>
9. Ukraine: Overview of population displacement (2015). OCHA. <https://reliefweb.int/map/ukraine/ukraine-overview-population-displacement-23-march-2015> [in Ukrainian].
10. Mobilization of displaced women against domestic and gender-based violence (2017). *Convictus Ukraine*. <https://web.archive.org/web/20170101002328/http://www.convictus.org.ua/uk/mobilizaciya-zhinok-pereselenok-proti-domashnogo-ta-gendernoo-riientovanogo-nasilstva> in Ukrainian].
11. The number of displaced people has decreased in Ukraine (2017). *Foundation.101*. <https://www.foundation101.org/news/20170301> [in Ukrainian].
12. Dynamics of migration in Ukraine: where do most migrants live (2018). *Slovoidilo.ua*. <https://www.slovoidilo.ua/2018/10/10/infografika/suspilstvo/dynamika-mihraczyi-ukrayini-zhyve-najbilshe-pereselenciv> [in Ukrainian].
13. The number of registered internally displaced persons has decreased in Ukraine (2019). DW. <https://www.dw.com/uk/in-ukraine-shrunked-the-number-of-registered-internal-displaced-persons/a-49893295> [in Ukrainian].
14. The number of registered IDPs as of April 13, 2020 (2020). Ministry of Reintegration of the Temporarily Occupied Territories of Ukraine. <https://www.minre.gov.ua/page/kilkist-zareyestrovanyh-vpo-stanom-na-13-kvitnya-2020-r> [in Ukrainian].
15. Ministry of Social Policy: 1,459,170 internally displaced persons were counted (2021). Government portal. <https://www.kmu.gov.ua/news/minsocpolitiki-oblikovano-1-459-170-vnutrishno-peremishchenih-osib> [in Ukrainian].
16. Update of the number of internally displaced persons in Ukraine on March 18, 2022 (2022). https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/update_on_idp_figures_in_ukraine_18_march_ukr.pdf [in Ukrainian].
17. Regional Ukrainian Response Situation report # 17 (2022). *IOM*. <https://reliefweb.int/attachments/a725b94d-2434-3262-938c-2e97556b2e30/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-04052022-final.pdf>
18. Regional Ukrainian Response. Situation report # 22 (2022). *IOM*. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-situation-report-23-june-2022-fnl.pdf
19. Regional Ukrainian Response. Situation report # 24 (2022). *IOM*. https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-21072022.pdf
20. Regional Ukrainian Response. Situation report (final) (2022). *IOM*. URL: https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbdl486/files/situation_reports/file/iom-regional-ukraine-response-external-sitrep-120723-final.pdf
21. Over the year, the number of IDPs increased by 300,000 people — Vereshchuk (2023). *fakty.com.ua*. <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20230901-za-rik-kilkist-vpo-zbilshylasya-na-300-tys-osib-vereshhuk> [in Ukrainian].
22. Reznikov assessed the size of the security and defense sector in Ukraine (2022). *Slovoidilo.ua*. <https://www.slovoidilo.ua/2022/05/08/novyna/bezpeka/reznikov-oczinyv-chyselnist-sektoru-bezpeky-oborony-ukrayini> [in Ukrainian].
23. There may be up to half a million unemployed in Ukraine — Federation of Employers (2022). *Public News*. <https://suspilne.media/236599-v-ukraini-moze-buti-do-piv-miljona-bezrobotnih-federacia-robotodavciv> [in Ukrainian].

24. Ukrainians continue to lose their jobs because of the war (2022). *Businessua.com*. <http://businessua.com/robota/76955ukrainci-prodovzhuyut-vtrachati-robotu-cherez-viinu.html> [in Ukrainian].
25. The impact of the Ukraine crisis on the world of work: Initial assessments (2022). *ILO*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/documents/briefingnote/wcms_844295.pdf
26. Less than half of Ukrainians continued to work in their places after the war began (2023). *epravda.com.ua*. <https://www.epravda.com.ua/news/2023/09/28/704859/> [in Ukrainian].
27. A quarter of Ukrainians remain unemployed — survey (2023). *promin.cv.ua*. <https://promin.cv.ua/2023/09/28/chvert-ukraintsiv-zalyshaiutsia-bez-roboty-opytuvannya.html> [in Ukrainian].
28. 49 % of employers plan to revise the level of remuneration of employees in 2023, survey (2023). *delo.ua*. <https://delo.ua/robota-i-osvita/49-robotodavciv-planuyut-pereglyad-rivnya-vinagorodi-u-2023-roci-opituvannya-408445/> [in Ukrainian].
29. Almost 80 % of refugees plan to return to Ukraine after the war (2022). *Ukrinform*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-uarazom/3449008-majze-80-bizenciv-planuut-povernutis-v-ukrainu-pisla-vijni.html> [in Ukrainian].
30. Chernov, I. (2023). The number of Ukrainian IDPs and citizens under occupation decreased. *thepage.ua*. <https://thepage.ua/ua/news/yak-za-rik-zminilasya-kilkist-ukrayinskih-bizhenciv-vpo-doslidzhennya> [in Ukrainian].
31. Sysak, I. (2023). The “eRecovery” program. Who and how receives funds for the restoration of damaged and destroyed housing? *Radio Svoboda*. <https://www.radiosvoboda.org/a/prohrama-yevidnovlennya/32518558.html> [in Ukrainian].
32. Kolot, A. M., & Gerasimenko, O. O. (2017). Social state: genesis and development prospects. *Social and labor relations: theory and practice*, 1, 8—36. http://nbuv.gov.ua/UJRN/stvtpp_2017_1_ [in Ukrainian].
33. Bonoli, G. (1997). Classifying welfare states: a two-dimension approach. *Journal of social policy*, 26 (03), 351—372.
34. Khoma, N. (2014). The social state of the third millennium: a modernized model. *Scientific notes of the Kuraz Institute of Political and Ethnic Studies of NAS of Ukraine*, 3, 205—215. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzipiend_2014_3_20 [in Ukrainian].
35. Kolot, A. M. (2011). Social responsibility of a person as a factor of sustainable social dynamics: theoretical foundations. *Ukraine: aspects of work*, 3, 3—9 [in Ukrainian].
36. Constitution of Ukraine (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
37. The economist explained where the state gets money for social spending (2023). *Public radio*. <https://hromadske.radio/news/2023/04/06/ekonomist-poiasnyv-zvidky-derzhavabere-hroshi-na-sotsialni-vydatky> [in Ukrainian].
38. Within the framework of the Annual Meetings of the IMF and the World Bank, the team of the Ministry of Finance actively cooperates with international partners to attract the necessary financing for 2024, — Serhii Marchenko (2023). <https://www.kmu.gov.ua/news/u-ramkakh-shchorichnykh-zboriv-mvf-ta-sb-komanda-minfinu-aktyvno-spivpratsiuiez-mizhnarodnymy-partneramy-dlia-zaluchennia-neobkhidnoho-finansuvannya-na-2024-rik-serhii-marchenko> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції журналу 01.08.2024

Yuliia Horemykina, PhD (Economics), Senior Researcher
Institute for Demography and Life Quality Problems of the NAS of Ukraine
01032, Ukraine, Kyiv, Blvd Tarasa Shevchenka, 60
E-mail: refer5718@gmail.com
ORCID: 0000-0003-1580-7993

GLOBAL CHALLENGES FOR SOCIAL SUPPORT SYSTEMS:
ESSENCE, COMPONENT FEATURES AND CHARACTERISTICS

The article is devoted to issues of global challenges for social support systems. The relevance of the study is determined by the growing role of global challenges in the socio-economic life of states. The purpose of the article is to analyze the specifics of global challenges characterizing modern social support systems, including the social support system of Ukraine. The scientific novelty of the article lies in the identification of global challenges for social support systems. The basic methods of scientific research used in the article are analysis and synthesis (to identify the specifics of global challenges for social support systems), graphic method (to demonstrate the connection between the global basis of the emergence of global challenges and challenges for the social support system). It has been established that the main global challenges for social support systems are the following: the functional failure of the social support system; growing needs of recipients of social services, benefits, and payments; the transformation of a socially oriented state; the reduction in abilities of states to maintain social support systems.

The functional failure of the social support system means its state in which the formal presence of agencies and institutions designed to guarantee the provision of social services, benefits and payments to the population is not accompanied by their effective work, that is, the system of social support does not solve the current social problems of society and becomes a burden for state budget. The most acute challenge for the social support system for Ukraine under war conditions is the growth in the needs of recipients of social services, benefits, and payments, which can occur in two ways: 1) an increase in the needs of existing recipients of social benefits, services, and payments on account of changes in the socio-economic, political, ecological, security situation in the region or objective physiological changes in certain groups of recipients (aging, deterioration of well-being); 2) an increase in the number (or share) of people applying for social support due to changes in the socio-economic, political, environmental, security situation in the region or subjective life circumstances. Closely related to this challenge is another challenge, namely the reduction in states' ability to maintain social support systems. Particular attention is paid to the causes and potential consequences of the transformation of the concept of a socially oriented state. In addition, the author researched the global basis of challenges for social support systems, which combines the key factors of their occurrence.

Keywords: global challenges, social support systems, socially oriented state.